

Concernstaf
CSADV

Stadhuis
Grote Kerkplein 15
Postbus 538
8000 AM Zwolle
Telefoon (038) 498 2092
www.zwolle.nl

Zwolle Deltastad

“Hoe blijven we ook in de toekomst een leefbare en economisch krachtige stad en regio?”

Opdrachtgever   Maarten Veeger
Opdrachtnemer   Geert Janssen
Versie   Versie 2.0
Datum   18 september 2015

Datum 18 september 2015
Ons kenmerk Agenda Stad & Klimaatadaptatie

Inhoud

1	Agenda Stad	3
2	Meer, beter en anders!	5
3	Positie van Zwolle	6
4	Kwaliteit van Zwolle	8
5	Focus van Zwolle	10
6	Aanpak van Zwolle	11

1 **Agenda Stad**

De stad is terug op de agenda. Aan de ene kant omdat het bruist in de steden en aan de andere kant omdat het een plek is waar zich grote uitdagingen vormen. Voor Nederland is het een grote uitdaging om in deze 'urban age' de eigen steden dynamisch, innovatief en leefbaar te maken en te houden. Met het platform Agenda Stad willen de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), Infrastructuur en Milieu (I&M) en Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (ELI) samen met de steden laten zien dat de stad een cruciale plek is voor de oplossing van grote maatschappelijke opgaven. De oplossing is niet van rijk en steden alleen, maar komt via stedelijke netwerken, nieuwe coalities en publiek-private partnerschappen tot stand. Het gaat niet alleen om de opgaven en uitdagingen voor de stad, maar ook om de kansen, de ruimtelijke kwaliteit, en sociale diversiteit van de stad.

Centraal in de Agenda Stad staat de vraag: *“Hoe kunnen we zorgen dat de Nederlandse steden tot de meest leefbare en concurrerende ter wereld blijven behoren?”*

De ministeries BZK, I&M en EZ zijn in nauwe samenspraak met de steden initiatiefnemers van de Agenda Stad (zie ook bijlage 1). Samen gaan zij met kennisinstellingen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en betrokken burgers op zoek naar antwoorden. Zij organiseren het gesprek tussen partijen die op één of andere wijze betrokken zijn bij de stad. Zo wordt de Agenda Stad een agenda van en voor de stad, en kunnen nieuwe brede verbindingen ontstaan. Er worden gezamenlijke ambities en opgaven en kansen voor de stad van de toekomst geformuleerd om deze uiteindelijk verder te helpen.

De routekaart is geen vastomlijnd proces. Het jaar 2016 wordt gezien als eerste richtpunt: het jaar waarin Nederland het voorzitterschap van de Europese Unie draagt. Ook op Europees niveau worden namelijk duidelijke stappen gezet richting een grotere focus op de stad, vanuit dezelfde achtergrond als Agenda Stad. Met de Europese Urban Agenda wordt hier verder handen en voet aan gegeven. Het Europese voorzitterschap staat dan ook in het teken van de stad. Voor Agenda Stad betekent dat een goed moment om verbinding te leggen tussen Europese en Nederlandse ambities. Dit is ook het moment om de stad of een specifiek stedelijk vraagstuk hoog op de (politieke) agenda te krijgen

Citydeal

Binnen het proces Agenda Stad is het rijk gekomen met zogenaamde 'citydeals'. Een citydeal wordt door (een netwerk van) steden of andere partners gesloten met het rijk. In de citydeal wordt de ambitie van de partijen neergelegd op het betreffende thema en het proces om te komen tot uitvoering van de ambitie verwoord. Met het sluiten van een citydeal wordt het rijk partner om de betreffende ambitie te behalen.

Agenda Stad stimuleert de totstandkoming van coalities, groot en klein, binnen en tussen stedelijke regio's, integraal en sectoraal. Agenda Stad is daarmee ook een

Datum 18 september 2015
Ons kenmerk Agenda Stad & Klimaatadaptatie

katalysator om tot afspraken te komen rond concrete, complexe stedelijk vraagstukken. De meest toonaangevende initiatieven kunnen uitgroeien tot citydeals.

Citydeals onderscheiden zich in het feit dat ze:

1. Een aansprekende ambitie formuleren ten aanzien van een of meerdere grote maatschappelijke opgaven.
2. Agglomeratiekracht organiseren door samenwerking tussen steden en stedelijke regio's, zowel nationaal als grensoverschrijdend.
3. Innovatief zijn en gericht zijn op doorbraken die ook internationaal aansprekend en uitventbaar zijn.
4. Publiek-private samenwerking tussen bedrijfsleven, overheden, kennispartners en maatschappelijke initiatieven als uitgangspunt nemen.

Steden zijn zelf leidend in het ontwikkelen van de citydeal, het Rijk denkt en werkt mee. Inzet van het Rijk kan zijn het (tijdelijk) aanpassen van regelgeving om ruimte te maken voor innovatieve proeftuinen en regionaal maatwerk, het koppelen van bestaande financieringsstromen, het aanpassen van financieringsvoorwaarden, en middels nieuwe vormen van aanbesteden, innovatiegericht inkopen en het innemen van een rol als *launching customer*.

2 Meer, beter en anders!

“De Nederlandse steden hebben een rijke historie én zijn succesvol. Ze hebben een hoge welvaart en een goede leefkwaliteit. Toch zijn de Nederlandse steden ieder voor zich op het wereldtoneel klein. Daardoor dreigt Nederland de aansluiting met de wereldwijde koplopers te verliezen en op achterstand te komen. Nederland innoveert te traag. Wij zijn niet vanzelf klaar voor de toekomst. Er is urgentiebesef nodig voor vernieuwing. Nederlandse steden moeten meer, beter en anders!”, (Denktank Agenda Stad¹).

Een ernstige waarschuwing van de Denktank. Het betekent dat de Nederlandse steden niet achterover kunnen leunen, maar tot actie moeten overgaan.

Want in en rondom de steden gebeurt het: economieën zijn productiever en groeien sneller en daar concentreren de problemen en opgaven zich. Het zijn verzamelplaatsen van sociale, culturele en economische kwesties. De uitdagingen versterken elkaar bovendien. Waar het goed gaat, gaat het vaak steeds beter, maar waar het moeizaam gaat, gaat het al snel steeds moeilijker, met als gevolg het ontstaan van achterstandswijken en krimpgebieden. Nederland staat nog hoog in de rankings, maar de voorsprong is een resultaat uit het verleden. De “war on talent” is in volle gang. Die strijd moeten we niet verliezen, want het verlies van kennisintensieve en innovatieve bedrijvigheid heeft ingrijpende gevolgen voor de concurrentiepositie en het economisch potentieel.

Stedelijke dynamiek brengt niet alleen groei, leefbaarheid en innovatie. Veel steden kampen nu al met de dagelijkse problematische kant van groei: dichtslibbing, CO₂-uitstoot en fijnstof, lokale opwarming, slechte waterafvoer, verlies van biodiversiteit, reductie van de groene ruimte. Het zijn de gevolgen van groei die alleen gericht is op groei, zonder te kijken naar de leefkwaliteit.

De beperkte omvang van Nederland hoeft niet haar zwakte te zijn. Nederland laat nog teveel de mogelijkheden om samen te werken onbenut. Volgens de Denktank moet de stedelijke agenda vooral een strategie zijn om het gebrek aan massa van individuele steden te compenseren. Dat kan alleen door stedelijke netwerken en stedelijke regio's als kern te nemen.

Het is die opgave (in gezamenlijkheid de juiste balans zoeken tussen stedelijke economische ontwikkeling en sociale leefbaarheid) waar een stad als Zwolle bij uitstek antwoord op kan geven.

---

¹ Een gezaghebbende denktank van dertig personen uit het bedrijfsleven, de overheid en de wetenschap, heeft een langetermijnperspectief voor de stad ontwikkeld. De Denktank stond onder voorzitterschap van de burgemeester van Amsterdam, Eberhard van der Laan. De Denktank geeft richting aan Agenda Stad en doet uitspraken over de belangrijkste transitieopgaven en uitdagingen voor de steden: wat er voor nodig is om die het hoofd te bieden of daarop te anticiperen. Het uitgewerkte perspectief van de Denktank is een van de bouwstenen voor de brief die het kabinet vóór het zomerreces aan de Tweede Kamer heeft verstuurd.

3 Positie van Zwolle

Zwolle kent een rijke historie, zowel in handel (Hanze), bestuur (Thorbecke) als samenleving (Moderne Devotie). Een historie die tot vandaag doorloopt. Zwolle is al jaren een Economische Toplocatie, waar binnen de Regio Zwolle op een unieke manier wordt samengewerkt en waar de samenleving zaken veelal zelf oppakt. Dit besef geeft Zwolle vertrouwen in de toekomst, maar ook het besef dat we moeten blijven werken om bij de koplopers te blijven horen.

Het gaat goed in Zwolle, de stad en de economie groeien. En Zwolle is op diverse terreinen aantrekkelijk:

Bevolkingsgroei

In de komende jaren concentreert de bevolkingsgroei zich in de steden en ommelanden in het midden van het land. In het bijzonder groeit de bevolking sterk in de band die zich uitstrekt van Den Haag tot en met Zwolle en Arnhem.² De verwachting van het Planbureau voor de Leefomgeving is dat Zwolle in 2040 gegroeid is naar 146.000 inwoners.³ Al decennia lang kent Zwolle een hoge bevolkingsgroei. Hoewel de groei in Zwolle vermindert (de afgelopen jaren een zeer sterk groeiende stad, de komende jaren een sterk groeiende stad), blijft Zwolle groeien.

Centrale ligging

Door haar centrale ligging in noordoost Nederland heeft Zwolle een aantrekkelijk dienstencentrum, wat nog verder verbeterd is met de komst van de Hanzelijn. Dienstverleners bedienen bijvoorbeeld een stad als Lelystad steeds meer vanuit kantoren in de grotere dienstencentra als Zwolle.⁴ De Rijksgebouwdienst en het PolitieDienstenCentrum vestigen zich in Zwolle. En ook de Gerechtshoven in Arnhem en Leeuwarden overwegen zich (deels) te vestigen in Zwolle. Prof. Dr. Tordoir heeft het over “de verstedelijkte vierhoek Amsterdam-Rotterdam-Eindhoven-Zwolle”.⁵ Zwolle ligt centraal op de route naar noord-Duitsland en Scandinavië.

Bereikbaarheid

Zwolle ligt op een knooppunt van vervoersmogelijkheden: tweede spoorknoppunt van Nederland, liggend aan de IJssel en het Zwartewater en poort naar het noorden en het zuiden door de A28. De stad heeft daarmee een goede aansluiting met de grote economische centra van ons land.

² Uit: Bevolkingsgroei in steden, ABF Research i.o.v. de Ministeries van Infrastructuur en Milieu en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (18 april 2014)

³ De Nederlandse bevolking in beeld – Verleden Heden en Toekomst, Planbureau voor de Leefomgeving in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek

⁴ Economische Perspectief Lelystad, prof. Dr. P.P. Tordoir, juni 2011

⁵ De veranderende geografie van Nederland, prof. Dr. P.P. Tordoir

Datum 18 september 2015
Ons kenmerk Agenda Stad & Klimaatadaptatie

Sociale structuur

De beperkte omvang van Zwolle, met overigens een grote regio (650.000 inwoners), is de kracht van Zwolle. Mensen weten elkaar te vinden en binnen één stap ben je bij degene die je verder kan helpen. Dat zorgt voor daadkracht en ontwikkelvermogen. En daarmee kunnen wij een voorbeeld voor Nederland en de wereld vormen. Wij kunnen uitleggen hoe wij, ondanks zeer sterke groei van de stad de afgelopen decennia, toch de sociale structuur hebben weten te behouden.

Het gemis in Nederland aan samenwerking is juist in de Regio Zwolle een vanzelfsprekendheid. Niet voor niets wordt de lichte structuur van de samenwerking geroemd. Hierin kan Zwolle een voorbeeld rol vervullen, want wij weten hoe je samenwerkt om samen verder te komen.

Zwolle heeft dus potentieel een goede uitgangspositie: goede verbindingen, goede sociale structuur, bevolkingsgroei, centrale ligging en landelijke aandacht. Het is nu de kunst om deze positieve spiraal waarin Zwolle zit vast te houden en zelfs een impuls te geven. Het is geen vanzelfsprekendheid dat het met Zwolle goed gaat en blijft gaan. Dat betekent wel dat Zwolle zich moet focussen. Zoals de Denktank terecht constateert: "Accepteer de verschillen en variëteiten: versterk de top, zonder de rest te verliezen". Dat betekent dat Zwolle moet kiezen. Waar wil Zwolle excelleren?

4 **Kwaliteit van Zwolle**

Als Zwolle ergens goed in is, is het de verhouding tussen economische groei en sociale leefbaarheid in balans te brengen. Balans tussen banengroei en sociaal omzien naar elkaar, tussen auto's en fietsen, tussen het "oog" op de Fundatie en het behoud van de Sassenpoort. Dáár blinken we in uit.

Zwolle biedt een uitgelezen kans om te laten zien dat de groei in het aantal inwoners en de economie niet gepaard hoeft te gaan met negatieve gevolgen. Zwolle was niet voor niets in 2006 de groenste stad van Europa. Zwolle was niet voor niets Fietsstad 2014. Zwolle staat niet voor niets op de tweede plaats, na Amsterdam, in de lijst van gemeenten met het hoogst geïnstalleerd vermogen (absoluut) aan zonnepanelen in Nederland.⁶

Dé opgave voor Zwolle wordt daarom: verdere groei van de stad, waarbij de goede verhouding tussen economische groei en sociale leefbaarheid behouden blijft, zonder focus te verliezen. Of anders gezegd: "kunnen we ook in de toekomst een leefbare en economisch krachtige stad en regio blijven?" En het antwoord op die vraag is: ja! Zwolle heeft daarvoor een uitstekende voedingsbodem.

We kunnen ons onderscheiden van andere steden en regio's. Op meerdere thema's is Zwolle sterk. Wij zijn een stad van groen, sociaal en economische ontwikkeling. Van historie, sport en fietsen. Van hoger onderwijs en initiatieven. Maar dat maakt ons niet werkelijk anders dan vele andere steden. Het zorgt niet voor de internationale aandacht en excellentie waar Agenda Stad om draait.

Wat Zwolle uniek in Nederland maakt is haar ligging in de delta, met water vanaf de 'heuvels' in het oosten en zuiden van de stad en de directe open verbinding met het IJsselmeer. Zwolle is kwetsbaar voor veranderingen in het watersysteem door klimaatverandering en afhankelijk van keuzen door anderen over dat zelfde systeem. Naast Zwolle en Dordrecht zijn er weinig steden die een vergelijkbare opgave hebben. Samen met een aantal andere steden en overige partners kunnen we een sprong maken. Juist een partnerstad als Rotterdam geeft enorme kansen op stappen te zetten, waarbij Zwolle, met haar beperkte omvang, een internationale proeftuin kan vormen op het gebied van klimaatadaptatie. Wij zijn daar al goed in. Al jaren zijn we in de regio IJsselvechtdelta met klimaatadaptatie bezig. Wij lopen daar in Nederland voorop. Van wijkinitiatieven in Assendorp tot de aanleg van de waterkerende geluidswal in Stadshagen. Wij zijn vernieuwend in onze manier van werken: samen met Kampen, Zwartewaterland en Overijssel, maar ook met partijen als Waterschap Groot Salland, Vitens, Deltares en Wijbedrijf Dieze Oost realiseren we projecten waarbij waterveiligheid gekoppeld wordt aan andere opgaven in onze stad en regio.

En niet voor niets, want de mate van klimaatadaptatie van een stad is één van de belangrijke vestigingsfactoren nu en vooral ook in de toekomst. Op dit moment leeft de helft van de wereldbevolking in delta's, kust- en riviergebieden en naar verwachting zal het percentage in 2050 zelfs oplopen tot zeventig procent. Wereldwijd zijn delta's

---

⁶ Zon zoekt gemeenten - Vergelijking zonne-energie in gemeenten, Natuur&Milieu, juli 2015

Datum 18 september 2015
Ons kenmerk Agenda Stad & Klimaatadaptatie

economische knooppunten, maar ze zijn ook erg kwetsbaar. Met de verwachte verdere klimaatveranderingen (een stijgende zeespiegel, extremer weer, meer afvoer via de rivieren) is die kwetsbaarheid van delta's actueler dan ooit. De actualiteit geldt ook voor Zwolle. Een economisch knooppunt, en tegelijkertijd liggend in een delta: onze binnenstad ligt buitendijks en onze grachten staan in open verbinding met het IJsselmeer. Vanuit de grote rivieren wordt in de toekomst meer water afgevoerd, het Sallandse achterland watert af door onze binnenstad. En we verwachten in de toekomst meer plensbuien en periodes van droogte. Zwolle vormt het putje van de regio.

Een leefbare economische- en bevolkingsgroei kan dus niet plaatsvinden zonder rekening te houden met klimaatveranderingen. Sterker gezegd, door rekening te houden met klimaatveranderingen is de delta aantrekkelijk om te wonen en werken en kan juist extra economische- en bevolkingsgroei gerealiseerd worden. Door verdergaande opwarming van de aarde en de gevolgen daarvan (wateroverlast én hittestress) zal water een nog belangrijkere economische bron van welvaart worden. Water kan zorgen voor verkoeling, ontwikkeling van groen en drinkwater. Wanneer we doorgaan op de bekende weg zijn water en klimaatverandering alleen bedreigingen en leven we achter dijken. Door op een andere manier de opgave te benaderen kunnen we water juist gebruiken als een economische kans.

5 Focus van Zwolle

Klimaatadaptatie past bij uitstek bij Zwolle. Omgaan met water zit van oudsher in de Zwolse genen. Al eeuwen wordt hier geleefd met en gestreden tegen het water. De Hanze heeft Zwolle via het water haar welvaart gebracht. Ook in de huidige tijd hebben wij met de Strategische Wateragenda uitgesproken de opgaves rondom water(risico's) op te pakken. Het past trouwens niet alleen bij Zwolle, het moet ook in Zwolle. Daarvoor zijn de bedreigingen en de kansen te groot.

Door in te zetten op het thema Klimaatadaptatie geven we invulling aan de manier waarop wij als deltastad- en regio de komende periode een toekomstbestendige woonomgeving en sociaal-economische ontwikkeling willen creëren. Klimaat en water worden daarmee niet meer gezien als bedreiging, maar als kans en stimulans om zaken ook echt anders (rapport Denktank) aan te pakken. Een klimaatadaptieve delta leidt tot positieve ontwikkeling op vele terreinen:

1. De delta wordt een gezond gebied, voorzien van water én hittebestendig;
2. De delta is een plek van ontmoeten en verblijven van mensen, want aantrekkelijk;
3. De delta bruist van innovatie en inspiratie;
4. De delta heeft een sterke civil society, want samen leven we met het water;
5. De delta is een economische hotspot (Hanze, logistiek, recreatie)

De voorbeelden in de wereld zijn er: in Denemarken richtte men zich de afgelopen jaren vooral op maatregelen om wateroverlast door overvloedige regenval te voorkomen. Daar is verandering in gekomen toen de binnenstad van Kopenhagen in 2013 bijna overstroomde. De insteek is nu het toevoegen van waarde. Dat doet men ook in Japan waar dijken worden aangelegd waarop nieuwe bedrijvigheid kan plaatsvinden, in New York (Low Manhattan) denkt men aan plannen om door landaanwinning het risico op overstroming te verminderen. Het voordeel van die ontwikkeling is dat je dan een dubbele winst hebt: de vastgoedwaarde van Lower Manhattan gaat omhoog (minder risico) en tegelijkertijd schep je ruimte voor nieuwe economische ontwikkelingen. Ook pensioenfondsen, verzekeringsmaatschappijen en andere investeerders zijn erg geïnteresseerd om te investeren in klimaatadaptieve projecten. Niet voor niets, want de "return on investment" is waardevermeerdering van vastgoed, reductie van verzekeringsrisico's en daarom soms weer durven te verzekeren.

Zo wordt klimaatadaptatie voor de stad, en de regio, een verhaal dat voor vele terreinen relevant is. Niet alleen waterveiligheid, maar ook gezondheid, economie, beheer, ruimtelijk en sociaal. Daarmee wordt Zwolle een stad waar je overal merkt dat het een stad in de delta is en waar het vestigingsklimaat zowel voor bedrijven als voor inwoners aantrekkelijk is. Het geeft perspectief op de strategische positionering van de stad. Zwolle Deltastad!

6 Aanpak van Zwolle

De basis voor klimaatadaptatie is goede samenwerking van alle betrokken partijen en innovatiekracht. Daarvoor ligt al een heel stevig fundament in onze regio. Regio IJssel-Vechtdelta is één van de koplopers op het gebied van klimaatadaptatie. We zien kansen om door samenwerking met andere regio's (binnen Nederland en daarbuiten) een rol van betekenis te spelen in het oplossen van dit vraagstuk en onze eigen innovatiekracht verder te versterken. De IJssel-Vechtdelta leent zich door haar schaalgrootte en het stevige fundament voor samenwerking en innovatie uitstekend als proeftuin.

De traditionele aanpak van “dijken bouwen en pompen” alléén zal op termijn niet voldoen, zoals ook de Denktank aangeeft. Het moet en kan (ook) anders. We hebben nu de keuze om de toekomst vorm te geven. Zwolle Deltastad is daarvoor een living lab. In Zwolle en de IJsselvechtdelta zijn innovatieve concepten bedacht zoals waterkerende landschappen en 3D waterbeheer. We ontwikkelen nieuwe instrumenten om klimaatadaptatie uitvoerbaar en betaalbaar te maken. En we brengen het in de praktijk: we maken van een geluidswal een waterwal, we bouwen huizen die als robuuste dijk functioneren, nieuwe appartementen in de binnenstad die deltaproof zijn: klaar voor 2100! Bij ons vinden bovendien niet alleen inhoudelijke innovaties plaats, maar ook innovaties op het gebied van samenwerking (governance). We werken met 42 netwerkpartners aan een Klimaat Actieve IJssel-Vechtdelta. De betrokken partijen, (waaronder Arcadis, Vitens, Enexis, Deltares, Universiteit Twente, Hogeschool Windesheim, TU Delft, Waterschap Groot Salland, Provincie Overijssel, diverse gemeenten, maatschappelijke instanties en buurtcoöperaties) werken samen met inwoners en bedrijven aan 28 initiatieven voCreeëor een klimaatbestendiger IJssel-Vechtdelta.⁷

Willen we het echt anders doen om de genoemde ambitie op een slagvaardige en innovatieve wijze aan te pakken dan zijn er een aantal transitieopgaven:

1. *Creëer meerwaarde met het hoogwaterbeschermingsprogramma*

De komende tien tot vijftien jaar worden er tientallen miljoenen euro's geïnvesteerd in het op orde brengen én klimaatbestendig maken van de dijken in en rond Zwolle. Momenteel ligt de waterveiligheidsopgave en de daarbij behorende budgetten primair bij het waterschap, terwijl de opgaven op het gebied van water veel breder liggen (effecten op de ruimtelijke ontwikkeling, economische ontwikkeling, woningbouw, infrastructuur, landbouw, natuur, duurzaamheidsinitiatieven). Deze opgaven liggen niet alleen bij het waterschap, maar ook bij particulieren, gemeenten en provincies. Deze opgaven hebben elk hun eigen dynamiek en tempo. De hartslag van het rijk zou gelijk moeten lopen met de hartslag van de regio. Waterschappen worden door projectsturing, kasritme en regelgeving van het hoogwaterbeschermingsprogramma beperkt in hun mogelijkheden. Dit heeft soms

⁷ Zie <http://proeftuinwater.nl/cms/index.php/klimaatactieve-stad.html>.

sectorale benadering tot gevolg en beperkt innovatie en het koppelen van ontwikkelingen.

De vraag is hoe de planning en besteding van de budgetten beter op het lokale ritme en ontwikkeling afgestemd kunnen worden. Dit kan betekenen dat er een financieringsstrategie wordt ontwikkelt om klimaatadaptatie betaalbaar te maken: werk met werk maken in de stad (ruimtelijke projecten, beheer en onderhoud openbare ruimte), fondsenwerving en nieuwe financiële arrangementen / business cases en prikkels ontwikkelen.

Klimaatadaptatie is in feite duurzaam nadenken over elke investering die je doet, zodat die investering rendeert op de lange termijn. Door breder te kijken en euro's aan elkaar te koppelen wordt iedere individuele euro meer waard. Zo ontstaat de optimale meerwaarde van het hoogwaterbeschermingsprogramma.

2. *Hoe maken we Klimaatadaptatie van iedereen?*

Met behulp van (civiele) techniek zijn we de laatste decennia gaan wonen en werken op plekken die vroeger (te) nat waren. We keerden ons af van het water en water werd een 'gebruiks'artikel en gereguleerd door een kleine groep specialisten. Het heeft Nederland en Zwolle veel welvaart en welzijn gebracht. We geloofden in de maakbaarheid van het land en misschien ook wel de natuur. Klimaatverandering laat ons een andere werkelijkheid zien. Perioden van hitte en te veel of te weinig water zijn niet efficiënt op te lossen met techniek alleen. De pieken en afhankelijkheid van anderen en techniek worden simpelweg te groot. Dé uitdaging daarbij is de pieken zodanig op te vangen zodat we door kunnen gaan met wat we willen: 'wonen, werken en recreëren'. Dat is niet alleen een techniek vraag. Inrichting, attitude en handelen spelen minimaal een net zo grote rol. De stad of samenleving die daar goed in is, heeft een voorsprong op anderen. We hebben nu de keuze om het moment te kiezen voor de omslag in denken en handelen. Doorgaan op de bekende weg zal ongetwijfeld nog jaren kunnen, maar betekent relatief gezien minder aantrekkelijker worden dan andere regio's die wel transformeren.

Dit vereist geen groot nieuw programma. Juist niet, het is een attitude waarin iedereen mee kan gaan in de stroom. Actief en slim samenwerken. Zwolle kiest als overheid een stimulerende, regisserende en faciliterende rol. We investeren in ontwikkelingen die plaatsvinden en nemen belemmeringen weg. Daarmee creëren we voorbeelden over hoe het ook kan. De kaders worden samen met de stad bepaald.

Hoewel dit geen groot nieuw programma vereist, is het wel lastig om klimaatadaptatie voor inwoners en ondernemers grijpbaar te maken. Zij vragen zich mogelijk af wat die kleine plaatselijke maatregel voor effect heeft op het grote geheel. Daarnaast is water een overheidstaak geworden die het maar moet regelen. Het aanleggen van dijken is hét voorbeeld waar de overheid als enige een rol in speelt. Hoe kunnen initiatieven gestimuleerd worden en hoe kan ruimte gecreëerd worden voor initiatieven uit de samenleving? Hoe maken we water van iedereen en niet alleen van de overheid? Met als uiteindelijke doel: waterbewuste- en handelende bewoners en bedrijven. Hierdoor krijgen onze inwoners en

ondernemers handelingsperspectief bij overstroming, kunnen ze genieten van de IJssel-Vechtdelta en weten ze wat je zelf kunt doen aan klimaatbestendigheid (bijvoorbeeld bij het bouwen van een bedrijfspand of de herinrichting van de tuin). De initiatieven binnen klimaat actieve stad geven aan dat er veel broeit en energie aanwezig is om dingen op te pakken en innovaties ruimte te geven. Zwolle wil KAS ruimte en ondersteuning bieden om de komende jaren een volwaardige rol in het transformatie proces te spelen.

3. *Visie op een robuust en flexibel Regionaal watersysteem 2050 - 2100*

Zwolle ligt in de IJssel-Vechtdelta op de overgang van hoog naar laag in de engte tussen het Drents plateau en de Veluwe. IJssel, Vecht en Sallandse Wetering voeren het regenwater van een groot gebied af door of vlak langs Zwolle. Dit gebeurt al eeuwen. De oorspronkelijke bewoners woonden op de hogere gronden zonder dijken en bewogen mee met het water en getij. Tegenwoordig leven en werken we ook op de lagere gronden en hebben dijken en pompen nodig om droge voeten te houden en schade te voorkomen aan onze gebouwen en activiteiten. We hebben nog maar weinig ruimte om pieken flexibel op te kunnen vangen en zijn afhankelijk van andere regio's en landelijke beslissingen.

Een ultieme droom is om - net als in de tijd van onze voorouders – voldoende ruimte en flexibiliteit in het systeem te hebben om onafhankelijk van anderen piekbelastingen in de toekomst op te kunnen vangen. Terug naar een delta zonder dijken?

In praktijk zou dit een complete transformatie van onze inrichting en gebouwen betekenen. Het kan door alle beheeropgaven en ontwikkelingen af te stemmen op de nieuwe situatie. Dit vraagt extra investeringen en de zwakste schakel bepaald het moment van omslag, de dijken moeten dus lang op orde blijven. Door de extra investering zijn wij duurder dan andere regio's en misschien ook daardoor ook (tijdelijk) minder aantrekkelijk. Daarom is er voor het hoofdsysteem (IJssel, Vecht en Zwartewater) besloten om de komende decennia de dijken op orde te houden in lijn met de klimaatverandering. Maar de opgave voor de dijken mag niet toenemen door meer inwoners en activiteiten achter de dijk. Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen houden dus rekening met water, sterker nog "water is een leidend principe" en vertaald zich in waterrobuust ontwerpen.

Met name voor het regionaal watersysteem (Sallandse weteringen en stadgracht) liggen hier voor de komende tijd kansen. De dijken van het regionaal watersysteem moeten worden aangepast aan klimaatverandering én de toename van mensen en activiteiten in het gebied. Omdat het om minder grote hoeveelheden water gaat dan bijvoorbeeld bij de IJssel kan de opgave ook op andere manieren worden ingevuld. Denk daarbij aan bergen, vasthouden van water, maar ook een waterrobuuste inrichting van bepaalde gebieden. Eigenlijk net als in het verleden toen men bijvoorbeeld op terpen woonde. Een benadering met meerlaagsveiligheid biedt volop kansen. Bij meerlaagsveiligheid zijn de dijken, de inrichting en de rampenbeheersing op elkaar afgestemd en zorgen gezamenlijk voor waterveiligheid. Omdat de hoeveelheid water beperkt is sluiten de oplossingen vaak aan op oplossingen die denkbaar zijn vanuit piekbuien. In die zin is het mogelijk om

Datum 18 september 2015
Ons kenmerk Agenda Stad & Klimaatadaptatie

twee uitdagingen tegelijkertijd aan te pakken en ontstaan er verbindingen met de andere domeinen zoals 'groene en gezonde stad' en 'stedelijk energietransitie'. De Zwolse ambitie is om samen met haar partners een visie te ontwikkelen hoe een robuust en flexibel regionaal watersysteem voor de periode 2050 – 2100 eruit kan zien.

4. *Hoe realiseren wij klimaatactieve bestaande wijken?*

Bij het realiseren van nieuwe projecten of de aanleg van nieuwe woonwijken is het mogelijk om dat zodanig te doen dat rekening wordt gehouden met klimaatadaptieve/actieve principes. Dit is vele malen lastiger bij bestaande woon- of werkgebieden. Dit vraagt om veel expertise en om het anders te doen. Dat vergt scherpe keuzes en 'pijn' lijden. Hetzij bij overheden, hetzij bij particuliere partijen. We willen leren en delen van ervaringen van pilots en voorbeeldprojecten zoals geluidswal Stadshagen, Katerdijk, waterkerend landschap Zwolle Zuid-Oost, Kraanbolwerk, innovatief waterbeheer Stadshagen en ook slimmer gebruik maken van de ondergrond (bodem en grondwater): overtollig water opslaan, langzaam afvoeren en bij droogte weer gebruiken (doorontwikkeling Visie op de Ondergrond).

Waterveilig en klimaatbestendig in 2050 is de stip op de horizon. De citydeal zal inhoud geven aan de vorm hoe we dat met nationale en regionale partners doen. Los daarvan kan worden gestart met kansen en kunnen meer praktijkvoorbeelden worden toegevoegd aan het verwezenlijken van de Zwolse ambitie.

Met deze bouwstenen bouwen we een klimaatadaptatiestrategie voor een toekomstbestendige, leefbare en economisch krachtige Deltastad. En daarmee heeft Zwolle de wereld wat te bieden: niet alleen als aantrekkelijke, bloeiende deltastad in een krachtige regio waar het goed leven en ondernemen is, maar ook als mondiaal living lab en showcase voor andere delta's in de wereld. Zo halen we netwerkkennis naar de regio toe en versterken wij ons eigen kracht en de kennispositie van vele regionale spelers. Samen met andere gemeenten in Nederland kunnen we Nederland blijvend bijzonder laten zijn op het gebied van watermanagement.